

Isaac Deutscher

Två revolutioner

(1950)

[De numrerade noterna nedan är Deutschers egna, de övriga är tillagda av marxistarkivet.]

Den franska utgåvan av min Stalin-biografi* har gett mig tillfälle att kommentera en aspekt av den boken, likheterna mellan de *ryska* och *franska* revolutionerna. De reflektionerna gjordes 1950 och återges här i huvudsakligen samma version som i introduktionen till den franska utgåvan.

En framstående fransk historiker skrev en gång: ”Betrakta revolutionerna under renässansen, där återfinns man all glöd, all känsla och alla formuleringar från den franska revolutionen.” Med lite reservationer skulle man också kunna säga, att om man betraktar den stora franska revolutionen kan man där återfinna all glöd, all känsla och allt språkbruk från den ryska revolutionen. Detta är sant i sådan omfattning att studier av nutida rysk historia alltsomoftast absolut måste göras genom ett franskt prisma. (Även den som studerar den franska revolutionen kan få nya idéer om han emellanåt analyserar sitt ämne i ljuset av det ryska skeendet.) Historiska analogier är förstås som sådana bara en av många vinklar man kan närma sig sitt ämne från och de kan bli rentav vilseledande om man enbart inskränker sig till att samla på formellt likartade element mellan olika historiska situationer. ”Historien är konkret” och det betyder, bland annat, att varje händelse eller situation är unik oavsett tänkbara likheter med andra händelser och situationer. När man drar paralleller är det därför viktigt att ha klart för sig var analogin upphör. Jag hoppas att jag inte alltför mycket ska våldföra mig på denna regel och jag vill framföra min stora tacksamhetsskuld till den framstående franske historiker, vars verk om den franska revolutionen bidragit till att förse mig med nya insikter om den ryska revolutionen.

Det är välkänt att kontroversen om en ”rysk termidor” på sin tid spelade stor roll under striderna inom bolsjevikpartiet. Den frågan behandlade jag bara indirekt i min Stalinbiografi. (Enligt min uppfattning har de ryska motsvarigheterna till de jakobinska, termidorianska och bonapartistiska faserna av revolutionen på ett märkligt sätt överlappat varandra och fusionerat till stalinism.) En kritisk granskning av hela frågeställningen kommer att göras i min kommande Trotskijbiografi, där den ju egentligen hör hemma. För tillfället ska jag fokusera på ett annat perspektiv angående rysk nutidshistoria, ett perspektiv som har likheter med det Albert Sorel anlade om den franska revolutionen i sitt gigantiska arbete *L'Europe et la Revolution Française*. Det jag tänker på är återupplivandet av nationella traditioner i ett revolutionärt samhälle.

Bolsjevikrevolutionen 1917 var ett försök att bryta radikalt med Rysslands förflutna, ett brott med landets gamla samhällssyn, med gamla sätt att regera, med kultur, sedvänjor och traditioner. Det var en omfattande och stormig begravning av allt föråldrat som nedärvts genom sekler av efterblivenhet, trældom och tyranni. De tre decennierna efter revolutionen skulle emellertid få uppleva en komplex och motsägelsefull utveckling. Å ena sidan framsteg med enorma kliv inom industri och utbildning och ett frigörande av nationell energi på det sätt som bara en stor revolution kan åstadkomma, å andra sidan ett häpnadsväckande återupplivande av Rysslands begravda förflutna och detta förflutnas revansch på nutiden. Jag vill betrakta Stalin som förkroppsligandet av denna motsägelsefulla utveckling. I nästan lika hög grad representerar Stalin den energi som revolutionen

* Första (engelska) upplagan av Stalin-biografen publicerades 1949, och kom ut i svensk översättning 1951. Tio år senare var det dags för en ny utvidgad upplaga, med bl a ett nytt kapitel om Stalins sista år (Stalin dog 1953). Den svenska version av [Stalin](#) som finns på marxistarkivet baseras på den nyare upplagan.

försett Ryssland med och hur traditionerna från *l'ancien régime** triumferat över revolutionens ursprungliga mening. Men gällde inte samma fenomen även för Napoleon I? Ingick inte revolutionären och *Le Roi Soleil*** lika mycket i hans personlighet som leninisten och Ivan den förskräcklige (eller Peter den Store) finns sammanfogade i Stalin?

De som främst är intresserade av historiska personers individuella psykologi blir kanske upprörda av denna jämförelse. Stalin, invänder någon kanske, har inget av den dynamik, den esprit, den charm, och inget av den intellektuella och uttrycksmässiga originalitet, som naturen så rikligt försett Bonaparte med. Detta medges mer än gärna. Men här handlar det om något annat, om de båda personligheternas respektive funktioner i bägge länders historia och detta bör ses i ljuset av faktorer som är större och mindre avhängiga personen, i drivkrafterna, motiven och målen för de båda revolutionerna, samt i skenet av de bådars olika sociala bakgrund och deras nationella traditioner. Kontrasten mellan de bådars personligheter stämmer för övrigt in på och kan i viss mån förklaras av skillnaderna i deras nationella bakgrund och traditioner. Napoleon, kejsaren, härstammade indirekt från den absoluta monarkin, vars huvudföreträdare enligt historisk föreställningsvärld framstår som *Le Roi Soleil*. Tsaren, som i viss mening är Stalins politiske föregångare kunde inte, ens av sina apologeter, förses med något vackrare epitet än *Grozny*, den vördnadsbjudande. Napoleon omges av den klara luften, de starka färgerna, elegansen i Versailles och Fontainebleau, medan Stalins person harmonierar med den dystra atmosfären i Kreml. Därmed verkar det som att även de båda människors individuella temperament avspeglar något opersonligt.

Albert Sorel talar om hur starkt traditionen tynger revolutionen: ”Utvecklingen slungade dem [medlemmarna av Konventet] helt abrupt till makten. Om de någonsin haft smak för frihet hann de aldrig få möjlighet att lära sig något om den.” Och ledarna för de ryska sovjeterna hann heller inte, lika lite som ledarna för Konventet lära sig något om frihet:

I början av revolutionen var folk helt inriktade på det ideala: allt skulle krossas, allt förnyades. Efter att så att säga ha förintats skulle Frankrike återskapas ... Kaos, anarki, inbördeskrig följde. Till detta kom utländska krig. Revolutionen var hotad. Frankrike invaderat. Försvararna av republiken fick samtidigt slåss för nationens självständighet, hemlandets territorium, revolutionens principer, övermakten hos deras parti, till och med deras egna liv ... Rent förnuft gav vika och de hemföll åt empiricism, de återgick från ren instinkt till vana, till det rutinmässiga, till vad som hänt tidigare. Ingen var för frihet, oräkneligt många var för despotism. Alla de metoder som kännetecknat *l'ancien régime* återinfördes, på grund av nödvändigheten, i revolutionens namn. När de väl tagit över blev de kvar där som herrarna. Alla teoretiska konster gick bara ut på att dölja och förkläda sig.¹

Hur perfekt passar de orden inte lika mycket in på just det som också den ryska revolutionen handlade om!

Men samtidigt som det är rätt att peka på detta återupplivande av traditionen, något som vissa kan betrakta som naturligt och sunt, medan andra kan se det som en förvanskning av revolutionen, vore det felaktigt att se den post-revolutionära regimen som något annat än en förlängning av *l'ancien régime*. Under imperiet plockade imperiet inte bara upp de trådar som Konventet i våldsamma former tagit till sig, det vävde också mönstret för ett nytt Frankrike och inarbetade traditionen i denna vävnad. Samma gäller för stalinismens Ryssland. Det kan känna behovet av hämnd mot det förflutna. Bourbonernas monarkier kunde aldrig ha åstadkommit något som liknade *Code Napoléon*, denna rättsligt filosofiska spegel av ett borgerligt samhälle. På samma sätt skulle heller aldrig en planekonomi ha kommit till stånd inom ramen för det gamla Ryssland. För att göra detta möjligt krävs inget mindre än Oktoberrevolutionen. Och därigenom, och genom förverkligandet av en planerad ekonomi, har Oktoberrevolutionen överlevt och utvecklats trots alla urholkningar som *l'ancien régime* stått för.

* ”den gamla regimen ” eller ”det gamla regeringsättet”

** solkungen

¹ Albert Sorel, *L'Europe et la Révolution*, Del 1 (Paris 1893), sid. 224-225.

I fallet med den ryska revolutionen vore det än mer orealistiskt än vad gäller den franska att förneka eller bortse från det som i grunden är nytt och epokgörande. Det kan finnas vissa skäl till att, som Sorel, hävda att om inte franska revolutionen ägt rum skulle *l'ancien régime* i sinom tid ha utfört en del av det som åstadkoms sedan den störtats.² Saken är den att innanför skalet för den franska *l'ancien régime* hade delar av det moderna borgerliga samhället uppnått en relativt hög mognadsgrad. Revolutionen krossade bara skalet och underlättade och påskyndade därigenom tillväxten och utvecklingen av dessa delar. Trots detta tycks historiker som Michelet, Jaurès m fl, vilka framhöll revolutionens huvudsakligen nya och kreativa insats, stå närmare sanningen än Sorel, som lägger tonvikten vid den historiska kontinuiteten. Hur originellt detta än må vara i många avseenden tycks det ändå ytterst vara överdrivet och konservativt. I det ryska fallet är ramarna inom vilka den historiska kontinuitetens lagar verkar otvivelaktigt mycket snävare. Inslagen i det nuvarande kollektivistiska samhället – låt oss lämna därhän huruvida detta samhälle förtjänar att kallas socialistiskt eller inte – var knappast något som existerade under ytan på *l'ancien régime* i Ryssland. De är till stora delar en medveten konstruktion av revolutionen och den post-revolutionära regimen. Som konstruktör av en ny ekonomi och pionjär för nya samhällsförhållanden kommer Stalin, trots alla sina begränsningar och dåliga sidor – begränsningarna hos en empiriker och de dåliga sidorna hos en despot – sannolikt att lämna större fotavtryck än någon enda av de revolutionära ledarna i Frankrike. Och där har vi förmodligen den avgörande punkt som får skillnaderna mellan de båda revolutionerna att göra ytterligare jämförelser vilseledande.

Låt oss nu granska hur långt analogin räcker på ett annat område – den utrikespolitik som bedrevs under franska revolutionen, dess betydelse för omvärlden och omvärldens betydelse för den. Sorel har undersöka detta omfattande område med största grundlighet och insikter. Och han skriver följande:

För att få bukt med den franska revolutionen övergav det gamla Europa sina principer. För att få bukt med det gamla Europa skändade den franska revolutionen sina egna. Frankrike hade högtidligt avstått från annekitioner ... Segern gjorde revolutionen krigisk. Kriget hade inletts för att försvara franskt territorium, nu fortsatte det med invasioner av grannländerna. Efter att ha erövrat för att kunna befria, styckade Frankrike nu upp för att kunna vidmakthålla.³

Vid läsningen av detta kan man inte låta bli att tänka på Jalta och Potsdam, då det kapitalistiska västs statsmän, när de samtyckte till det stalinistiska Rysslands expansion, så lätt övergav sina principer, medan det stalinistiska Ryssland, med kraven på strategiska gränser och införlivande av det mesta av de angränsande områden som tidigare erövrats av tsarerna, så flagrant förnekade sina egna principer. Stämmer det verkligen att historien inte upprepar sig? Eller att upprepningen av ett drama förvandlas till en fars? Är det inte snarare så att den ryska upprepningen förstör och intensifierar den franska tragedin i och med att den projiceras från den europeiska scenen till den globala och från den epok som föregick ångmaskinen till atomenergins?

Låt oss åter jämföra originalet med upprepningen:

När den [revolutionen] inte klarade av att krossa alla monarkier tvingades den göra upp med monarkierna. Den besegrade sina fiender, förföljde dem in på deras eget territorium, stod för storartade erövringar, men för att kunna behålla dem blev det nödvändigt att förhandla, och förhandlingarna innebar att man återvände till det gamla. *L'ancien régime* och revolutionen kompromissade inte om principer, de var oför- enliga, utan om gränser som var föränderliga. Det fanns bara ett gemensamt som det gamla Europa och republikens Frankrike kunde komma överens och nå en överenskommelse om, och det var *la raison d'état**. Det var det som var avgörande för avtalen. Territorierna hade inte förändrats och staternas ambitioner var de samma. Detta innebar att de gamla statliga relationerna föddes på nytt under förhand-

² Denna tanke hade, förstås, Alexis de Toqueville tagit upp före Sorel i *L'Ancien Régime*.

³ Albert Sorel, *a.a.*, sid. 3.

* statsskäl, statsändamål

lingarna. Och de traditionerna passade alltför väl in på revolutionärernas ambitioner ... de ställde den gamla regimens metoder i den segerrika revolutionen i tjänst.⁴

Medan det ur synvinkeln om revolutionens inre utveckling i viss mån kan sägas att de faser som motsvarat jakobinism, termidorianism och bonapartism smält samman till stalinism och att den segerrika stalinismen i och med andra världskriget använde metoderna från *l'ancien régime* har jag i min biografi om Stalin visat hur Stalins ”uppträdande, aspirationer, handlingssätt, till och med hans gester och kapriser slående påminde om Alexander I:s uppträdande, aspirationer och gester vid Napoleonkrigens slut”.⁵ Och vad var Stalins uppfattning om stormakternas övermakt och uppdelningen i inflytelseområden, annat än den gamla sortens *raison d'état*, den enda idé som han hade gemensam med Churchill och Roosevelt? Att detta *raison d'état* i någon mån gick att förena med revolutionära planer skulle framgå av den efterföljande utvecklingen.

Precis som tidigare Frankrike har Ryssland fört sin revolution utomlands. Observera att det var inte under den jakobinska och republikanska eran som Europa smittades revolutionärt av Frankrike. Och det var inte under den heroiska leninistiska eran som bolsjevikernas revolution spreds utanför Rysslands gränser. De båda revolutionerna fördes utomlands av härskare som först tämjt revolutionerna på hemmaplan.

Revolutionen hejdades i Frankrike och stelnade i viss mening till i militär despotism, men genom det sätt som denna despotism agerade på, fortsatte den att spridas i Europa. Erövringar bredde ut den bland folken. Om än ytterst degenererad innehöll den tillräckligt med dragningskraft för att locka dem.⁶

Och sedan:

Det var i den form som revolutionen såg ut att ha hejdat sig och fastnat i Frankrike, det var i denna form Europa förstod den och imiterade den.⁷

Det är i denna form, och inte i dess leninistiska och trotskistiska form, som revolutionen hejdats och fixerats vid Ryssland, och det är i denna form, till besvikna ex-kommunisters häpnad, som haft det svårt att förstå hur en så ”urartad” revolution kunnat bevara sådan dragningskraft.⁸

I likhet med det bonapartistiska Frankrike har det stalinistiska Ryssland skapat ett helt system av satelliter. Det var revolterna i de egna satelliterna som blev avgörande för det bonapartistiska imperiets fall. Två av dessa satelliter, Preussen och Italien, utsatte Frankrike för några av de allvarligaste bakslagen. Och det var en italiensk patriot som 1814 skrev följande betydelsefulla ord:

Det är smärtsamt för mig att säga detta, för ingen känner större tacksamhetsskuld än jag till Napoleon. Ingen känner mer än jag värdet av varje droppe generöst franskt blod som bevattnat italiensk mark och återlöst det, men låt mig ändå säga, för det är rena sanningen, att se fransmännen tåga iväg var en oerhörd och outplånlig lättnad.

Vi har hört Tito yttra liknande ord om ryssarna och vem vet hur många östeuropeiska kommunister som skulle önska att de kunde uttala dem? För Bonaparte, och många av hans samtida, såg Italiens och Preussens agerande ut som höjden av otacksamhet. Det tycker Stalin om Tito också. Men vad är det som ger upphov till denna ”otacksamhet”?

Inget av dessa satellitsystem har haft några försonande drag.

I de länder Frankrike förenande med sitt territorium och eller upprättade enligt sin uppfattning [säger Sorel] utropade man sina principer, krossade feodalismen och införde egna lagar. Efter det kaos kriget lett till och erövringens första excesser innebar denna revolution en klar fördel för folken. Därför går det inte att jämföra Republikens erövringar med de erövringar som skedde under *l'ancien régime*. De åtskilde sig

⁴ *Ibidem*, sid. 544-545.

⁵ Isaac Deutscher, [Stalin](#), s.314.

⁶ Albert Sorel, *a.a.*, sid. 4-5.

⁷ *Ibid.*, sid. 548

⁸ En mer detaljerad diskussion av detta återfinns i Deutscher, *a.a.*

i den avgörande betydelsen att, trots att principerna missbrukades och trots avvikelserna, handlade Frankrikes insats om att göra något för nationerna.⁹

Utan att här behöva upprepa min analys av dagens motsvarighet till denna företeelse vill jag bara säga att historiens dom om detta stalinistiska system av satelliter i detta avseende inte kommer att vara hårdare än över det bonapartistiska systemet.¹⁰ Det franska systemet av satelliter kunde dock inte räddas av dess försonande drag. Det skulle vara svårt att hitta ett mer lysande och mer övertygande sätt att förklara detta än Sorel:

De franska republikanerna såg sig som kosmopoliter, men det var de bara i sina tal. De kände, de tänkte, de agerade, de tolkade sina universella idéer och abstrakta principer i enlighet med traditionerna hos en monarki ute på erövringsstråt ... de likställde mänskligheten med sitt hemland, sin nationella strävan med alla andra nationers strävan. Därigenom, och helt följdriktigt, blandade de samman spridandet av nya doktriner med spridande av fransk makt, mänsklighetens frigörelse med den egna nationens storhet, att förnuftet skulle råda med att Frankrike skulle göra det, befrielsen av andra folk med erövring av andra stater, den europeiska revolutionen med att det var den franska revolutionen som skulle härska i Europa ... de upprättade underlydande och underordnade republiker som de vakade över i något slags förmynderi ... Revolutionen urartade i väpnad propaganda och därefter till erövringar ...¹¹

På samma sätt ser de ryska stalinisterna sig som internationalister, men de känner, tänker och agerar på samma sätt som den tidigare monarkin gjorde. Och därmed blandar också de samman mänsklighetens frigörelse med den egna statens storhet och att förnuftet ska råda med att Ryssland ska göra det. Inte helt oväntat tenderar också satellitfolkens reaktioner att ta sig välbekanta uttryck:

Folken hade inga svårigheter att förstå denna terminologi [när revolutionen talade om frigörelse] ... Vad de däremot alls inte kunde gå med på var när detta tycktes innebära att Frankrike var ute efter att förslava och exploatera dem. Dessutom gjorde de ingen distinktion mellan Frankrike och de egna styrande. De brydde sig inte om de olika faser den franska revolutionen genomgått och hur republiken omvandlats till kejsardöme. Det enda de upplevde av revolutionen var i form av erövring ... och på grund av detta, trots alla höga principer, skulle de komma att avsky den. Och så reste de sig mot detta välde.¹²

Vi tänker här inte komma med några profetior om att folken kommer att resa sig mot stalinismens välde. Men det råder inga tvivel om att folken i Öst- och Centraleuropa, som mycket väl kan ha godtagit Rysslands tal om social frigörelse, inte kan förstå varför de skulle behöva hamna under rysk dominans. Och för dem, och andra, råder därför ingen skillnad mellan ryska revolutionen och de egna styrande. De bryr sig inte om vilka stadier som lett till att Arbetar- och bondesovjeternas republik omvandlats till något som liknar ett imperium och för dem innebär nu den ryska revolutionen mest att ha blivit erövrade.

Efter att ha tillåtit mig dessa jämförelser måste jag emellertid också framhålla var, och varför, dessa historiska paralleller upphör att gälla. Jag tänker inte uppehålla mig vid de mest uppenbara skillnaderna – i vissa avseenden betydande, i andra irrelevanta – mellan två revolutioner, där den ena var borgerlig och den andra proletär, i varje fall till sitt ursprung. Inte heller tänker jag breda ut mig om de viktigare skillnaderna mellan det internationella läget i dag och det som rådde för ett och ett halvt sekel sedan. Men några ord bör kanske ägnas en viktig händelse – den kinesiska revolutionen, som sett dagens ljus bara helt nyligen.

Guomindangs blixtnabba sammanbrott och den totala segern för de kommunistiska styrkorna har helt uppenbart förändrat styrkebalansen internationellt. På lång sikt måste den kinesiska revolutionen därför också få konsekvenser i Ryssland. Den kinesiska revolutionen måste helt klart placeras i

⁹ Sorel, *a.a.*, sid. 547.

¹⁰ Jag växte upp i Polen, ett av Napoleons satellitländer, och till och med då var Napoleonmyten så stark att jag som skolpojke grät bittra tårar över Napoleons fall, något som var fallet med nästan alla polska skolbarn. Nu bor jag i England och där misstänker jag att nästan alla skolbarn jublar över berättelserna om Napoleons nederlag, denne skurk för engelska historiker av den traditionella skolan.

¹¹ Sorel, *a.a.*, sid. 541-542.

¹² *Ibid.*, sid. 5.

en annan kategori än revolutionerna ”uppifrån” i Öst- och Centraleuropa åren 1945-48. De senare var i huvudsak biprodukter av Rysslands militära segrar: ”De lokala kommunistpartierna var visserligen de direkta verkande krafterna, men det stora revolutionspartiet i bakgrunden var den ryska armén.”¹³ I motsats till detta kan de kinesiska kommunisterna med rätta hävda att revolutionen där varit deras eget verk och deras egen framgång, även om man kanske moraliskt varit inspirerade av Ryssland. Själva omfattningen av den kinesiska revolutionen och dess egen drivkraft är av sådan art att det vore orimligt att hävda att den skulle vara någons marionett. Detta är ingen satellit till ryska revolutionen, utan ytterligare en stor omvälvning i sin egen rätt. Till detta fenomen finns ingen motsvarighet under den franska revolutionens epok. In i det sista förblev franska revolutionen ensam. Man kan leka med en analogi också där: hur skulle Europa se ut om i skiftet mellan 1700- och 1800-tal Tyskland, då fortfarande inte enat och dessutom efterblivet, mer eller mindre på egen hand åstadkommit en egen variant av franska revolutionen. Kombinationen av ett jakobinskt och bonapartistiskt Frankrike och ett enat jakobinskt Tyskland kunde ha fått historien att gå i en annan riktning än vad Frankrike ensamt kunde åstadkomma. Kanske hade det inte blivit något Waterloo. Eller kanske hade de anti-revolutionära krafterna i Europa enats mycket tidigare och mer resolut än när de bara hade Frankrike att göra med.

Såväl stalinister som anti-stalinister har på sistone börjat sprida myten att Stalin faktiskt ändå var den som låg bakom den kinesiska revolutionen. Men hur går detta ihop med den roll han verkligen hade i Kina 1925-27? Hur är detta förenligt med Stalins eget uttalande vid Potsdamkonferensen att ”Guomindang är den enda politiska kraft som är kapabel att styra Kina”?¹⁴ Det går förstås att tänka sig att han i Potsdam avfärdade de kinesiska kommunisterna bara för att lura sina västliga allierade. Men så var knappast fallet. Den version som nog ligger närmare sanningen är att Stalin in i det sista hyste en ytterst låg uppfattning om det kinesiska kommunistpartiets möjligheter att ta makten. Han gick ju dessutom så långt som att så sent som 1948 försökte avråda Mao Zedong från att inleda den serie offensiver som skulle leda till seger för de kinesiska kommunisterna. Ett brev från Stalin till Mao med detta innehåll ska ha lästs upp vid den konferens det kinesiska partiet höll strax innan slutoffensiven var tänkt att börja, men Stalins råd avvisades då.¹⁵

Stalins omotiverade misstro till den kinesiska revolutionen verkar stämma överens med hans agerande i största allmänhet. Han gjorde liknande felbedömningar i mitten av 1920-talet, strax innan Chiang Kai-shek inledde sin stora marsch norrut. I mars 1926 diskuterade den sovjetiska politbyrån huruvida man skulle backa upp Chiangs (då fortfarande allierad med Moskva och hedersmedlem av Kominterns exekutivkommitté) planer på att erövra hela Kina. Stalin insisterade på att Chiang skulle ges rådet att nöja sig med området i söder, som han ju faktiskt hade kontrollen över, och satsa på att uppnå ett *modus vivendi* med Zhang Zuolin, vars regering fortfarande kontrollerade den norra delen. Chiang struntade i detta råd och kort därpå upprättade han kontroll över hela Kina. Drygt två decennier senare tycks Stalin åter ha överskattat stabiliteten hos en gammal och fallfärdig regim och underskatta de revolutionära styrkor som bekämpade den. Med mycket större rätt än Tito kan Mao Zedong därför säga att hans regim inte alls varit beroende av sovjetisk vapenmakt, utan att segern uppnåtts mot Moskvans uttryckliga råd.

Oavsett sanningen om Stalins roll i dessa händelser kommer den kinesiska revolutionen sannolikt att starkt påverka stalinismens framtida öden. I min bok skriver jag att stalinismen främst var en

¹³ Deutscher, *Stalin*.

¹⁴ Se t ex James F Byrnes, *Speaking Frankly*, New York, 1947.

¹⁵ I *The Times* skrev en av deras utsända vid återkomsten från Peking: ”... mycket tyder på att Kreml inte förutsåg den omfattande segen de kinesiska kommunisterna snart skulle hemföra ... Så sent som i juli 1948 varken förväntade sig eller önskade ryssarna någon snabb kommunistisk seger i Kina. Den månaden höll det kinesiska kommunistpartiet en konferens för att planera den kommande höstoffsiven. Ryssarnas råd var att skulle fortsätta med gerillakrigföringen det närmaste året i syfte att försvaga USA, som väntades fortsätta att föra in vapen till stöd för Guomindang. Ryssarna motsatte sig alla planer på att få slut på inbördeskriget genom att inta de stora städerna. Konferensen avvisade ryssarnas råd och i stället satsade man på motsatt politik.” (*The Times* 27 juni 1950). Liknande rapporter har förekommit i många andra tidningar.

produkt av den ryska bolsjevismens isolering i en kapitalistisk omvärld och det ömsesidiga spelet mellan den isolerade revolutionen och rysk tradition. De kinesiska kommunisternas seger innebär slutet för denna isolering och detta på ett helt annat sätt än stalinismens utbredning i Östeuropa. Därmed tillhör en viktig förutsättning för stalinismens uppkomst det förgångna. Detta bör påverka utvecklingen även i Ryssland och kunna leda till slutet för denna märkliga ideologi och det tänkande isolering leder till. Men samtidigt har historien ju så ofta visat på hur följderna överlever orsakerna och att detta inte alltid behöver bli kortvarigt!

Samtidigt som en av följderna av den kinesiska revolutionen tenderar att beröva stalinismen dess *raison d'être* finns också möjligheter att den kommer att stärka den. Stalinismen har inte bara varit resultatet av bolsjevismens isolering, den har också avspeglat stärkandet av det orientaliska, halv-asiatiska och asiatiska på bekostnad av det europeiska inslaget i Ryssland, och därmed också för revolutionen. Mao Zedongs seger stärker det inslaget och förser det med ytterligare tyngd. För Stalin måste nog hans egen *Ex Oriente Lux*¹⁶ idag framstå som betydligt mer verklighetsförankrad än när han skrev den 1918! Så till den grad har det orientaliska inslaget kommit att dominera hela den internationella kommunistiska rörelsen att kampen mellan kommunism och anti-kommunism mer och mer kommit att identifieras, och då inte bara geografiskt, med motsättningen mellan öst och väst. Att kommunismen egentligen *par excellence* är en västlig idé och att det var väst som exporterade den till Ryssland är nu nästan bortglömt. Efter att ha erövrat Orienten och efter att tillgodogjort sig dess mentalitet och traditioner, har kommunismen i sin stalinistiska form inte bara misslyckats med att förstå väst, den har också blivit mer och mer obegriplig i väst. I Ryssland har den grekisk-ortodoxa och bysantinska traditionen trängt sig in i revolutionen. Kommer konfucianismen nu på samma sätt att tränga sig in i den kinesiska kommunismen?

Stalins politiska utveckling lider långt ifrån brist på stränghet och grymhet, men man bör akta sig för att av detta bli besviken och bitter, för historien är ännu inte avslutad. Nästan alla stora revolutioner har krossat lika många förhoppningar som dem som infriats. Varje revolution har därför lett till sin beskärda del av frustration och cynism. Vanligen har det krävts en lång tidsrymd för att människan fullt ut ska tillgodogöra sig erfarenheterna.

När allt kommer omkring, vilken kunskap har vi? [skrev Louis Blanc i ett likartat sammanhang] För att förverkliga framsteget, måste kanske alla onda alternativ vara uttömda. Mänsklighetens bana är mycket lång och antalet möjliga lösningar mycket få. Varje revolution är behövlig, i varje fall i denna bemärkelse, att den varje gång gör upp med ett av de farliga alternativen. Men bara för att samhällen ibland övergår från ett dåligt tillstånd till något värre får vi inte rusa åstad och tro att framsteget är en chimär.¹⁷

Nej, låt oss inte göra det.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Deutscher om Kina: [Maoismen - dess ursprung och idé](#) och [Den stora Kulturrevolutionen](#)

Perry Anderson: [Två revolutioner](#) (2010) – jämförelse mellan de ryska och kinesiska revolutionerna

Om Stalin & Co:s uppfattning om Mao och den kinesiska revolutionen, se avsnittet ”Molotov om Mao” (sid. 7) i [Kina, Albanien och Sovjetunionen 1956-57](#) samt not 7 på sid 36-37 i [Kina, vänstern, Vietnam & utrikespolitiken](#)

Kritiska recensioner av Deutschers Stalin-biografi:

George Breitman: [Deutschers Stalinbiografi](#)

Max Shachtman: [Deutschers Stalin](#)

¹⁶ *Ex Oriente Lux* – från österlandet kommer ljuset, dvs en kulturell företeelse som kommer in österifrån.

¹⁷ Louis Blanc, *Histoire de Dix Ans* (10 utgåvan), band 1, sid. 135.